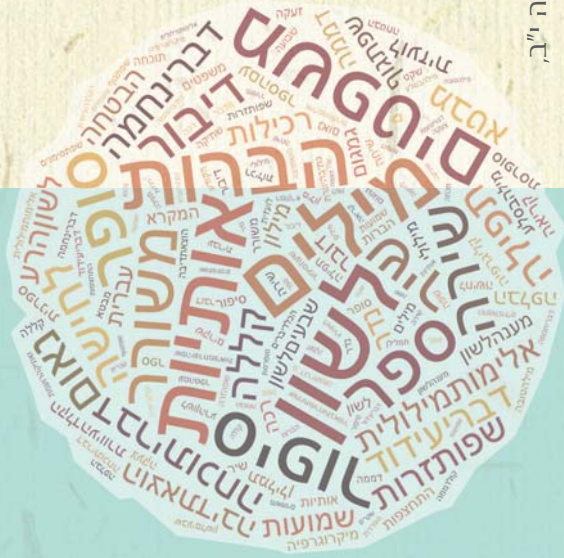

שפה יוצרת מציאות

האיזון לשיר 'כשאת
אומרת לא':

כך היד/ויסלבה שימבורסקה
 עשרים ושבע עצמות,
 שלושים וחמישה שרירים,
 קחב לאלפיים תאי עצבים
 יש בכל כרית של אצבעותינו החמש.
 הרי זה די והותר,
 כדי לכתוב את 'מיין קמפי'
 או את 'פו הדוב'.
 (מתוך 'רגע- מבחר שירי ויסלבה שימבורסקה)

הידעתם?

בסוף שנות השמונים ובתחילת שנות התשעים רעשה הארץ בעקבות מקרה מזעזע שהתרחש בקיבוץ שמרתי: מספר נערים, שעלו לכיתה י"ב, אנסו תלמידה צעירה בת 14. הסוגיה של אותם נערים התגלגלה עד לפתחו של בית המשפט העליון, הם נמצאו אשמים ונגזר עליהם מאסר ממושך (וזאת אף שהיו קטינים בעת ביצוע המעשה). קו ההגנה של הנערים היה שהנערה הצעירה לא הביעה אי-הסכמה נחרצת למעשיהם. מכח זאת, כאשר ניסח השופט מישאל חשן את פסק הדין, הוא הזכיר את שירו של דן אלמגור (כשאת אמרת לא) וכתב: האומנם כך הוא? האומנם 'לא' הוא 'אולי'? האומנם 'לא' הוא 'בוא'? האומנם 'לא' הוא 'כן', ואף 'עוד יותר מוזמן מ'כן'? אין ספק בליבו שהפזמונאי כתב דברים שכתב בחיוך, בקלילות ובבדיחות דעת. בוודאי בכישורו, ואולם מתגנב חשש אל לב כי יש שיראו בדבריו מורה דרך להליכות ולמנהגות, וכאומרים: ממנו נשמע וכן ננהג. ועל כך נאמר אנו, בלשון צלולה ובלא פקפוק וגמגום: כשאשה אמרת 'לא', היא מתכוונת ל'לא' כמשמעות בחי' יום-יום וכהוראתו במילו. כן אשה, כן גבר, כן ילד, כן ילדה, כן זקן, כן זקנה, כן כל אדם. 'לא' הוא לעולם 'לא', ואין 'לא' שהוא 'כן'. אין עיוור פיקח ואין שיכור פיכח, אין-חכם טיפש ואין ותן עיקש, אין שחור שהוא לבן, ואין לילה שהוא יום - והכול אם מדברים אנו בלשון בני אדם. 'לא' הוא 'לא'.

(המאגר המשפטי, ע"פ מס' 5612/92, 9.12.93)

- מה אנו יכולים ללמוד מהסיפור הזה על הקשר שבין המילים שאנחנו אומרים (או שרים אפילו) למה שמתרחש במציאות?
- האם אתם מסכימים עם העמדה של השופט מישאל חשן, כשתלה את האשמה של אותם נערים בין היתר בשיר: 'כשאת אמרת לא'?
- האומנם מילים מסוג כזה או אחר יכולות להשפיע עלינו כל כך?

- מה המסר שעולה משירה של ויסלבה שימבורסקה, לדעתכם?
- חשבו על המילים שאתם כותבים בפייסבוק, בוואטסאפ או בכל מקום אחר.
- איזו מציאות המילים האלה יוצרות?

אמר רבי נחמן מברסלב:
"כשחוזרים על השקר
פעמיים, נעשית אצל אמת".
רעיון דומה מופיע בצורה
אירונית בסדרה 'סיינפלד':

• האם קרה לכם שהאמנתי
כל כך בשקר שלכם, או
שחזרתם עליו שוב ושוב, עד
שהוא נעשה בעיניכם אמת?

- מה גרם ליהודה עמיהו לשקר לאביו?
- מה יכול היה יהודה עמיהו לעשות, או מה יכול היה אביו לעשות, כדי להימנע מכך?
- מדוע הוא בחר בשקר ולא בדרך אחרת?
- מדוע אנו משקרים לאנשים הקרובים אלינו? ממה אנחנו נמנעים, ממה אנחנו חוששים?
- שתפו את חבריכם במקרים שבהם בחרתם לשקר.
- מה יכול היה למונח מאיתנו להגיע למצב שבו עלינו לשקר?

שיר שקר בערב שבת/יהודה עמיהו

בערב שבת, בין הערביים ביום קיץ,
כשעלו ריחות אוכל ותפילה מכל הבתים,
וקול כנפי מלאכי שבת היה באוויר,
התחלתי בילדותי, לשקר לאבי:
"הלכתי לבית כנסת אחר".
אינני יודע אם האמין או לא
אבל טעם השקר היה טוב ומתוק בפי.
ובכל הבתים בלילה עלו זמירות שבת עם שקרים,
להתענג בתענוגים,
ובכל הבתים בלילה מתו מלאכי שבת כזבובים במורה,
ואוהבים שמו פה על פה ונפחו זה את זה עד שרחפו למעלה,
או עד שהתפוצצו.
ומאז השקר טוב ומתוק בפי
ומאז אני הולך תמיד לבית כנסת אחר.
ואבי החזיר לי שקר כשמת:
"הלכתי לחיים אחרים".
(מתוך 'שלווה גדולה: שאלות ותשובות')

מהבניה בבית

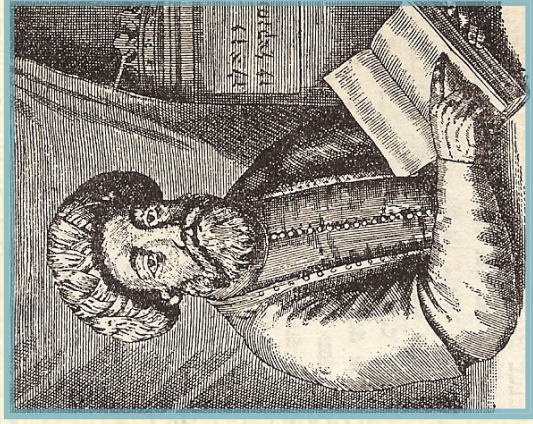
האזינו יחד לשירה של יהודית רביץ 'אהבה יומיומית' (שקרים קטנים):

- שתפו את בני המשפחה במצב שבו הרגשתם צורך לשקר, או חשתם כי השקר מפתה אתכם (בין אם בחרתם לשקר בסופו של דבר ובין אם לאו).
- מה הוביל לכך?
- מדוע השקר היה נראה כפתרון הראוי?
- האם גם היום אתם חושבים כך?

- האם אפשר לחיות בעולם כמו קושטא, עולם שאין בו מקום לשקרים בכלל?
- מתי נכון לעשות שימוש בשקר 'לבן'?
- חז"ל קבעו תחומים קטנים שבהם מותר לשקר, כגון: "משינים מפני השלום". חשבו על תחומים שבעיניכם נכון היה לקבוע שמותר לשקר בהם.
- כיצד ניתן לאזן בין השימוש בשקרים לבנים לבין הצורך לשמור על האמת?

הזעתם

לאורך ההיסטוריה היהודית קמו משיחי שקר שהולילו רבבות מעם ישראל שולל, כשהם מבטיחים להמוני העם שהם המשיח, ושאלו ילכו בעקבותיהם ויחישו את הגאולה. משיח השקר המפורסם ביותר הוא שבתאי צבי. בסוף ימיו הוא התאסלם (כיוון שהשלטון העות'מני אילץ אותו לבחור בין זה לבין הוצאה להורג), מה שהוביל למשבר אמון ואמונה גדול מאוד בקרב יהודי אירופה. אחת האמירות הרדיקליות ביותר שנצרו על רקע משיחי השקר, היא אמרתו של ישעיהו ליבוביץ':

אמר רבא: מתחילה הייתי אומר: אין אמת בעולם. אמר לי תלמיד חכם אחד ורב קטנות שמו (ויש אומרים רב טבוקמי שמו), שאם היו נותנים לו כל חללו של עולם לא היה משנה בדיבורו.
 פעם אחת נדדמן למקום אחד ששמו קושטא [אמת בארמית] ולא היו [יושבי] משינים בדיבורם, ולא מת אדם משם בלא זמנו. נשא מהם אישה והיו לו שני בנים ממנה. פעם אחת הייתה אשתו יושבת וחופפת ראשה, באה השכנה וטפחה על הדלת. סבר: לאו דרך ארץ הוא, אמר לה: "אינה כאן". מרתו לו שני בניו. באו אנשי המקום לפניו, אמרו לו: "זה מהו?" אמר להם: "כך וכך היה מעשה". אמרו לו: "בבקשה ממך, צא ממקומנו, ולא תגרה בנו מלאך המוות".

(מתורגם ומעובד על פי תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף צ"ז, עמוד א')

אצל הסופר שמואל יוסף עגנון מצאנו פגוקס ובו רשום סיפור חסידי ישראלי:

כשהרגיש הבעל-שם-טוב שצורה גדולה עומדת להתרגש על ישראל והגיעה השעה לחשבון-נפש, היה נוטל את מקלו, לובש את פרות הכבשים הגסה שלו והולך ליער. שם, במקום סודי, הדליק מדורה לרגלי עץ אלון עתיק ועמד שעה ארוכה בדממת היער בעצימת עיניים, מכונן את ליבו בתפילה מיוחדת, ובקשתו של הבעל-שם-טוב פתחה את שערי השמים והרחמים.

דור אחד אחרי הבעל-שם-טוב נתבקש צדיק אחר לפעול בעניין של פיקוח-נפש גדול. היה זה בימיו של המגיד ממזריץ'. הוא לבש את הגלימה השחורה שלו ופנה לאותו יער, גם מצא את האלון העתיק ושם עמד ואמר: "אין אנו מסוגלים עוד להדליק את מדורתנו של הבעל-שם-טוב, אבל יש בכוחנו לומר אותה תפילה". עמד ואמר את התפילה וגם בקשתו נתקבלה.

ושוב עבר דור אחד והפעם נתבקש הרבי מסאטוב לפעול למען פיקוח-נפש גדול. קם משה לייב מסאטוב ולבש את חלוק המשי החגיגי שלו, פנה ליער ובעומדו שם אמר: "אין בידינו להדליק את המדורה היא וכבר שכחנו את הכונות המיוחדות של התפילה הקדושה, אבל עדיין אנו זוכרים את המקום ששם אירע הדבר - ואולי זה יסיפק". ואכן גם זה הספיק והגזירה נתבטלה.

אבל הנה חלף עוד דור ורבי ישראל מרוז'ין נתבקש לפעול כדי למונע צרה גדולה. הרבי מרוז'ין היה, כידוע, מנהיג מורם מעם והיה יודע ערכו ונהוג בחצרו מעשה מלך. שמע הרבי את הבקשה והבין שהגיעה שעה של חשבון-נפש, התיישב בכיסא המצופה זהב שבאמצע ארמונו המפואר, עצם את עיניו וכה אמר: "בעונותינו הרבים אין עוד כוחנו ללכת לאותו יער ולהדליק את המדורה, גם את התפילה הישנה כבר שכחנו ואפילו אין אנו יודעים היכן הוא המקום ששם אירעו הדברים. אבל את מה שאירע עדיין יודעים אנו לספר!

(מתוך 'מגילות העדות' מאת אבא קובנר)

- כיצד אתם מבינים את הסיפור הזה?
- מה הקשר בין הסיפור החסידי לבין שירה של יסלבה שימבורסקה? האם הסיפור מחזק את העמדה שנשמעת בשיר או סותר אותה?
- האומנם סיפור, ומילים בכלל, יכולים לשנות מציאות או להשפיע עליה?
- חשבו על דוגמות מוהחיים.
- האם, לדעתכם, יש לסיפור, למילים, כוח ששווה למעשים?

המכל דבורים

מהבירה בבית

צפו יחד בקטע מתוך הסרטון המתאר את נאומו ההיסטורי של מרטין לותר קינג, המנהיג אשר הוביל לשוויון מלא בין השחורים ו'הלבנים' בארצות הברית בשנות השישים של המאה ה-20:

ספרו גם אתם על דברים שנאמרו לכם וחקיקים עד היום על לוח ליבכם, או על מילים ששינו את חייכם.

דומם, צומת, חי מדבר (על פי היה"ל בספר המהרי"י)

- כיצד מתרגם אונקלוס את הביטוי 'נפש חיה'?
- מדוע הוא בחר לתאר את האדם דווקא כך?
- לו הייתם צריכים להגדיר את מהות האדם במילה או שתיים, באיזו מילה הייתם בוחרים?

ויהי האדם לנפש חיה -
והוא לרוח חיה ממללא.
(תרגום אונקלוס, בראשית ב.)

הידעתם?

כמות הצלילים והקולות המוגדרים שבני האדם מסוגלים להפיק באמצעות כלי הדיבור שלהם (מיתרי הקול, השפתיים, הלשוון) אינה רבה באופן משמעותי מכמות הקולות שיכולים להפיק קופי האדם (כמו השימפנזים). ואולם, בניגוד לקופי האדם, שמצריכים רק צלילים אחדים אלו לאלו ויוצרים כמות קטנה של 'קילים', בני האדם פיתחו שפה שבה יש לאדם הממוצע אוצר של כ-100,000 קילים!

האזינו לשיר המספר על אליעזר בן יהודה
(ואולי גם על אנשים שכמותו),
אשר עמל והשקיע בתחיית השפה העברית,
וקינא לה כמו הנביאים, הקנאים לשם שמים:

- מה, לדעתכם, היה חושב אליעזר בן יהודה לו היה מגיע אל החברה הישראלית כיום?
- מה היה חושב על 'שפת היומיום' שלנו? האם היה שמו בכיוונים שאליהם התפתחה? מדוע?

במה אפתח? אתחיל בימי ילדותי. כשהייתי תינוקת פטפטנית הייתי. ממש מקימה ועד לשכיבה לא פסק פטפט מפיו. היה זקן אחד בשכונתי. אמר לאותם שהיו שמחים על פטפוטיו, חבל על תינוקת זו, אם היא מבזבזת כל דבריה בילדותה, מה ישתייר לה לזקנתה. ופל עליי פחד ויראתי שמא למחר אני אילמת. לימים ירדתי לסוף דעתו של הזקן, שלא יוציא אדם בזמן מועט מה שנקצב לו לכל ימי חייו. הרגלתי עצמי לבדוק כל מילה אם צריכה שתיאמו ונהגתי קימוץ בדיבור. ומתוך שנהגתי קימוץ בדיבור נשתייר לי אוצר של דיבורים. האריכו לי שנותיי עד שאגמור אותם הדברים שקצובו לי. ועכשיו שנשתייר לי קומץ של מילים אתה מבקש שאוציאן. אם אוציאן אני מקצרת את ימי. אמרתי לה, על מנת כן ודאי לא ביקשתי.

(מתוך 'תהלה' מאת ש"י עגנון)

- אונקלוס מציג קשר מסוים בין האדם למילים שלו. מה מוסיפים הדברים ששם עגנון בפיה של תהילה על כך?
- מה המסר שהוא מבקש להעביר לנו, לדעתכם?

כשיש לך התקף אסטמה אין לך נשימה. כשאין לך נשימה קשה לדבר. המשפט שלך חסום על ידי כמות האוויר שאתה מסוגל להוציא מהריאות. זה לא הרבה, משהו בין שלוש לשיש מילים. זה נותן לך כבוד למילה. אתה עובר בין ערימות המילים שעולות לך בראש. בוחר את הכי חשובות. וגם הן עולות לך. לא כמו אנשים בריאים שמוציאים את כל המילים שהצטברו להם בראש כמו שמוציאים אשפה. כשמישהו בזמן התקף אומר 'אני אוהב אותך' או 'אני נורא אוהב אותך' יש הבדל. הבדל של מילה. מילה זה המון, כי מילה יכולה להיות 'לשבת', 'ונטולין' או אפילו 'אמבולנס'.

(מתוך 'ציונות' מאת אתגר קרת)

- האם ניתן לחיות את שגרת חיינו מתוך התודעה שש"י עגנון ואתגר קרת מדברים עליה במוע לדיבור שלנו? מדוע?
- בחנו את המילים שאתם מוציאים מפיכם. האם אתם "מוציאים אותן כמו שמוציאים אשפה", או שלכל מילה שאתם אומרים יש משמעות?

שפה אחת ודברים אחדים

אספרנטו

רשת לחינוך יהודי משלב
מיתרים

- לדעתכם, מהם היתרונות ב"עם אחד ושפה אחת", ומהם החסרונות?
- לדעתכם, מהם החסרונות של "ולא ישמעו איש את שפת רעהו", ומהם היתרונות?
- באיזה עולם הייתם מעדיפים לחיות, בעולם שכולו "עם אחד ושפה אחת", או בעולם ש"לא ישמעו איש שפת רעהו", ומדוע?
- כיצד הייתם מתארים את העולם שלכם: "עם אחד ושפה אחת", או שמא "לא ישמעו איש את שפת רעהו"? באילו מובנים?

הידעתם?

שפת האספרנטו היא שפה מלאכותית, כיוון שהיא לא נוצרה בתהליך טבעי אלא באופן מתוכנן: המציא אותה רופא יהודי-פולני בשם אליעזר לודוויג זמנהוף בשנת 1887. מטרתו הייתה שהאספרנטו תהיה השפה השנייה של כל אדם בעולם, וכך בני האדם בכל העולם יוכלו לתקשר זה עם זה. באופן מעשי, גם הגאנצ'ים וגם הקומוניזם נאבקו בשפה זו ואסרו את השימוש בה בכל מקום שדיה תחת כיבושם. על פי המחקרים האחרונים שנוצרו, יש ברחבי העולם כיום כ-1.6 מיליון בני אדם ששולטים בשפת האספרנטו ברמה בסיסית, רמה שמאפשרת להם תקשורת בין-אישית.

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ויהי בְּמִסְעָם מִקֵּדָם וימצאו בקעה בארץ שוּנַר וישבו שם. ויאמרו איש אל רעהו: הבה נלְבֵנָה לְבָנִים, ונִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה, וְנִתִּי לָהֶם הַלְבֵנָה לְאֲבָן, וְהַחֲמֵר הִיָּה לָהֶם לַחֲמֵר. ויאמרו: הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרָאִשׁוּ בְשָׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם, פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. ויָרַד ה' לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנִי הָאָדָם. ויאמר ה': הֲלוֹ עִם אֶחָד וּשְׂפָה אֶחָת וְלִכְלָם זֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יָבֹר מֵהֶם כָּל אִשָּׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. הִבֵּה נִרְדֶּה וְנִבְלֶה שֵׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ. וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁמַיִם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיְחַדְּלוּ לְבִנְתַּת הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׁפְתֵי כָל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ.

(בראשית י"א, א-ט)

בעולם שהוא "שפה אחת ודברים אחדים", האדם משועבד לחלוטין... שהרי אין עריצות גדולה מזו של האחדות והאחידות הכפויות על האדם, שאין משאירות מקום לחילוקי דעות ולמאבקים על דעות שונות ואף מנגודות... חסד עשה הקב"ה לבני האדם בכך שיש להם שפות שונות - הוי אומר תרבויות, השקפות, דעות, אורחות חיים ומשטרים שונים. ההתמודדות והעימות בין יגודים אלה, הם המונעים שליטת גוף מרכזי אחד שהוא תמיד שלטון רודני על כל האחרים. וכן אמנם כי דיפרנציאציה (חלוקה לקבוצות, התבדלות) זו היא גם המקור לכל המאבקים הקשים והאכזריים בהיסטוריה האנושית, וברוב המקרים הם קשורים בשפיכות דמים. אולם, אל לנו לשכוח אף לא לרגע, כי קשים מהם ההסכמה הכללית, הקונפורמיות (הנטייה לשנות עמדות על מנת להיות דומה לקבוצה), והקונצנזוס בהכרה בסמכות מרכזית אחת שאין עליה עוררין. (שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע, מאת הרב דוד ביגמן)

התורה אינה מתייחסת לרובי שפותיהם של הלאומים השונים, אלא למצב קיומי חדש: "אשר לא ישמעו איש שפת רעהו". גם כאשר אנו הוגים את אותן המילים ממש, כל אחד יוצק בהן משמעויות שונות מתמונות נפשו והווייתו.

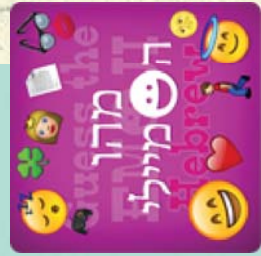
(יזרון רעיוני, התבוננות הגותית בפרשת השבוע, מאת הרב דוד ביגמן)

מדברים בכית

שפת האימוג'י היא שפה לא-מילולית המורכבת מתמונות, סמלים וסימונים. היא נפוצה מאוד ברשתות החברתיות ובהודעות כתובות בטלפון האימוג'י אחידים בכל המדינות ובכל התרבויות, ובמידה רבה אפשר לומר שהם "שפה אחת ודברים אחדים".
 הוריזו למכשיר הטלפון החכם את היישומון (אפליקציה) 'מהו הסמיולי' (שימו לב, היישומון פעיל רק באנדרואיד ולא באייפון).
 במשחק עליכם להצליח לזהות קשה יותר ויותר) יש הטוענים כי השימוש הרב בסמלים מקל על יצירת תקשורת אוניברסלית, ויש הטוענים כי שמתקדמים, המשחק נעשה קשה יותר ויותר) יש הטוענים כי השימוש הרב בסמלים מקל על יצירת תקשורת אוניברסלית, ויש הטוענים כי הוא גורם לרידוד השפה. מה חשוב יותר, לדעתכם?

- כיצד קורא ליבוביץ את סיפור מגדל בבל?
- מדוע הוא חושש ממצואות של "שפה אחת ודברים אחדים"?
- ליבוביץ אינו מזכיר זאת במפורש, אבל יכול להיות שכונתו, בין היתר, היא למה שהתרחש בעבר בברית המועצות הקומוניסטית, ומה שמתרחש במקומות אחרים בעולם גם בימינו. צפו בסרטון שמתאר את הכוח המסוכן שבמילים מהסוג הזה:
- האם 'שפה אחת' משמעותה שלטון טוטליטרי בהכרח?
- האם השינוי במעמד האנגלית והפיכתה לשפה גלובלית כמעט, יובילו לשלטון טוטליטרי?
- חשבו כיצד היה מתקשר אדם לפני מאה שנים, לו היה מגיע למדינה שאינה יודעת את שפתה, וכיצד הוא נוהג כיום.
- באילו מהמקרים הוא היה מצליח להתחדר בצורה טובה יותר?

- גם כשאנו משתמשים באותן המילים, לעיתים אנו מבינים, או יוצקים בהן, משמעויות אחרות לגמרי. מדוע? מה זה מלמד אותנו על השפה שלנו?
- האם קרו לכם מקרים של חוסר הבנה כמו שמתאר הרב ביגמן? שתפו את חבריכם.

היזעזעזע?

במחקר שערך ד"ר גיא הוכמן בקרב עובדים בחברת 'אינטל' הוא גילה שלמילה טובה מהמנהל יש השפעה רבה יותר על העובדים מאשר 'בונס' (פרס כספי). ד"ר הוכמן גילה שאמנם ביום שבו העובדים קיבלו את ה'בונס' הם עבדו באופן נמרץ יותר מאשר ביום שבו קיבלו את ההערכה המילולית, אך ההשפעה של ההערכה המילולית נמשכה זמן רב הרבה יותר מאשר ההשפעה של ה'בונס'.

לעיתים קרובות מוצא אדם את עצמו בין זרים. הוא מרגיש בודד. אין איש מכיר אותו, אין איש מתעניין בו, לאיש לא אכפת מה לו. הוא מתחיל לאבד את ביטחונו. הוא מרגיש זר וממתק מהקהל הסובב אותו. לפתע טופח מישהו על שכמו ואומר לו: "האם אין אתה מר זה וזה? שמעתי עליך כל כך הרבה!" ומיד, תוך שבריר שנייה, משתנה כל הרגשתו. אדם זר נהפך לידיד, והוא עצמו כעת חלק מן ההמון שקודם היה זר לו. ומה מביא לשינוי הזה? העובדה שמישהו הכיר אותו. המילה שהוא אמר לו.

(הקהילה' מאת הרב יוסף דב סולוביצ'יק)

- הרב סולוביצ'יק טוען שמילה אחת קטנה יכולה לגרום אצל אדם לשינוי גדול. כיצד אתם מסבירים את דבריו?
- האם אתם מסכימים איתו? האם אי פעם חוויתם דבר דומה?

צפו בסרטון שצולם לפני בחירות 2015:

- האם גם במקרה הזה אפשר לומר כדבריו של הרב סולוביצ'יק, שמילה אחת מחוללת שינוי כה גדול? מדוע?
- איך הרגישו חברי הכנסת, לדעתכם, כששמעו שדוקא יריביהם הפוליטיים אמרו עליהם מילים טובות? איך הפעילות הזאת משפיעה על האווירה בכנסת?
- על מי עוד משיפיע פרויקט מעין זה?
- האם הייתם רוצים לקבל מחמאות כחלק מפרויקט 'מילה טובה'?
- כיצד יודעים מתי מילה טובה היא אמיתית ומתי היא מתק שפתיים בלבד?
- באם היא מתק שפתיים בלבד, האם זה טוב או רע, לדעתכם? מדוע?

כוחה של מילה

ההצטתם?

בשנים האחרונות עלו כמה הצעות חוק שנוגעות לחשיפת זהות טוקבקיסטים שכותבים באורה הפוגעת באופן בוטה באדם אחר (מוציאים את דבתו רעה וכחמה), שכן לצערנו, יש לא מעט אנשים שמבצלים את האנונימיות ומתבטאים באורה חריפה כפי שלא היו מעלים בדעתם להתבטא לו היו פניהם חשופות. בדיונים שנערכו בבית המשפט ובכנסת, עלה הצורך לדרוש סבגלי אתרים לחשוף במקרים קיצוניים את האדם שעומד מאחורי הטוקבק (על פי המחשב שממנו כתב, למשל, ואולם, עד כה לא התגבשה עמדה משפטית או חקיקה בחורה בנושא.

אמר רבי שמעון בן גמליאל לטבי עבדו: "הבא לי דבר טוב מן השוק".
יצא והביא לו לשון.
אמר לו: "צא והבא לי דבר רע מן השוק".
יצא והביא לו לשון.
אמר לו: "מדוע כשביקשתי ממך דבר טוב הבאת לי לשון, וכאשר ביקשתי דבר רע הבאת לי לשון?"
אמר לו (טבי לרבן שמעון בן גמליאל): "ממנה - טוב, וממנה - רע.
כאשר היא טובה - אין טוב ממנה, וכאשר היא רעה - אין רעה ממנה".
(מעובד על פי ויקרא רבה, פרשה ל"ג, א)

- למה מתכוון טבי באומרו שאין טוב מהלשון ואין רע ממנה? תנו דוגמאות מחייכם לכל אחת מהאפשרויות.
- איזו לשון רוחות בכיתה שלכם: הלשון הטובה או הלשון הרעה? אם עניתם 'הלשון הרעה', חשבו מה ניתן לעשות כדי לשנות זאת.
- אם עניתם 'הלשון הטובה', חשבו איך אפשר להוסיף על מגמת זו.
- מדוע, לדעתכם, בחחו חכמים להעביר את המסר הזה דווקא מפיו של העבד?

את הקריקטורה שלפניכם צייר זאב (יעקב פֶּרְקֶשׁ), מגדולי הקריקטוריסטים של ישראל. לפי התאריך שמתחת לקריקטורה, ניתן לראות שהוא צייר אותה יומיים לאחר רצח רבין.

- הסבירו את הקשר של הקריקטורה לרצח רבין. (תוכלו להיעזר בסרטון המובא ב'מדברים בבית')
- חשבו, מה המסר של הקריקטורה, לנלא הקָשר לרצח רבין? האם אתם מזדהים עם המסר הזה?
- בספר משלי נכתב: "מוות וחיים ביד לשון" (י"ח, כ"א). מה בין הפתגם הזה לקריקטורה שלפניכם? הסבירו.

מדברים בבית

- צפו בסרטון מתוך 'שומרי הסף' העוסק בהסתה שקדמה לרצח רבין.
- מוהם, בעיניכם, גבולות השיח הביקורתי? מה נחשב חציית גבול? היכן המחלוקת הופכת להסתה?
- מתי, לדעתכם, המור שבאמר או נכתב בצחוק, עלול להביא לפגיעה ולעלבון קשה שיכולים להסתיים באסון?
- האם אתם מרגישים שבסביבה שלכם – בבית הספר, בתנועה, בבית – גבולות הטעם הטוב של הדיבור נשמרים, או שהם נחצים, תלילה?
- האזינו לאמנים ולאנשי התקשורת המופיעים בסרטון שלפניכם, המקריאים את הטוקבקים שנכתבו עליהם:
- מה דעתכם על התגובות האלה?
- כיצד הייתם מרגישים לו הייתם אתם אותם מפורסמים?
- האם יש מקרים שבהם נכון להשתמש בלשון קשה כלפי אדם? מתי?
- כיצד ניתן להביע ביקורת חריפה מבלי להשתמש בשפה גסה, מלכלכלת, בוטה וכדומה?
- האם הדברים יעברו בצורה דומה, אם הם ינוסחו בדרך כזאת? מדוע?
- לאן מובילה תרבות דיבור כזאת?
- ספרו על אודות תגובות שנחשפתם להן ברשתות החברתיות.

על בנים, בנות ומה שביניהם

- מה ההבדל הבולט ביותר בין התיאורים שבהם משתמשים הדוד והרעיה זה כלפי זה, לבין התיאור של אנשי העיר את הרעיה?
- למילים של מי נענית הרעיה, של הדוד או של אנשי העיר?
- לו הייתם במקומה, לאילו סמילות החיזור הייתם נענים? מדוע?

אנשי העיר... כותחים בתיאור יפי הרעיה. ברם, בעוד תיאורו של הדוד צנוע יחסית... אנשי העיר מעזים לסקור את גופה מכף רגל ועד ראש בלי לפסוח אף על איברי הגוף האינטימיים ביותר. בהתנהגותם הם חושפים את הפער שבין אהבה לתאווה, ואת גסות ההתייחסות לגופה של הרעיה...

(אחריו נוצה' מאת הרב יובל שרלו)

- על אילו הבדלים מצביע הרב שרלו?
- מדוע, על פי דבריו, הבדלים אלו מצביעים על הפער שבין אהבה לתאווה? למה המונח?
- לאיזה מסגרות הדיבור שעליהם מצביע הרב שרלו הייתם מדמים את המילים שרוחות אצלכם בכיתה או בשכבה, בנוגע ליחסים שבין המינים?
- האם אתם מרוצים מהמצב הקיים?

דודי אַח ואָדום דָּגל מִרְבֵּבָה. ראשו כָּתם כִּז, קִצּוֹתָיו תִּלְתְּלִים, שְׁחֹרֹת כְּעוֹב. עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֶפְיָי מִיַּם רְחֹצוֹת בְּחֵלֶב, יִשְׁבּוֹת עַל מְלֹאת. לָחִיו כְּעֲרוֹגֹת הַבָּשִׂם, מִגְדִּילוֹת מִרְקָתָם; שְׁפֹתָיו שׁוֹשְׁנִים וְטִפּוֹת מִזֶּר עֵבֶר.

(שיר השירים ה, י"ג, דברי הרעיה על הדוד)

יָפָה אֶת־רַעֲיוֹתֵי כְּתוּרָה נֶאֱוָה כִּירוּשָׁלַם... שְׁעָרָה כְּעֹדֵר הַעֲזִים שְׁגָלָה מִן הַגִּלְעָד. שְׁנֵי כְּעֹדֵר הַרְחֵלִים שְׁעָלָה מִן הַר חֲצָה, שְׁכָלָם מִתְּאִימוֹת וְשְׁכָלָה אִין בָּהֶם. כְּפֶלֶח הַרְמוֹן רָקְמָן מִכְּעֵד לְעִמְתָן...

... מִי זֹאת הַנְּשִׁקָּפָה כְּמוֹ שְׁחַר יָפָה כְּלִבָּהּ, בָּרָה כְּתִמָּה, אֵימָה כְּבִדְלֹלֹת. אֵל גִּת אֲגוּז יִרְדְּתִי לְרֵאוֹת בְּאֵבִי הַנְּחַל לְרֵאוֹת הַפְּרָחַה הַגִּפְן הַנָּצוּ הַרְמָנִים...

(שיר השירים ו, ד-ז, א, דברי הדוד אל הרעיה)

שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי הַשׁוּלְמִית, שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי וְנִחְוֶה בָּךְ...

(שיר השירים ז, א, דברי אנשי העיר לרעיה)

...מָה נִחְוֶה בַשׁוּלְמִית כְּמַחְלֵת הַמְּתָנִים.

(שם, דברי הרעיה בתגובה לאנשי העיר)

מָה זָכֹר כְּעִמְוִן בְּנִעְלִים בַּת דָּוִד; חֲמוּקֵי יֶרֶכָה כְּמוֹ תְּלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֹן. שְׁרָרָה אֲמֹן הִסְתֵּר אֶל יַחַסְר הַמֶּזֶג, בָּטָן עֲרַמֹת חֲסִים סוּגָה בַשׁוֹשְׁנִים. שְׁנֵי שְׂדֵיךְ לִשְׁנֵי עֲפָרִים תֵּאֲמִי צְבָהּ. צוּאָרָךְ כְּמוֹדֵל הַשָּׁן; עֵינֶיךָ בְּרֹכּוֹת בְּחֻשְׁבוֹן עַל שְׁעָר בַּת רְבִים... מָה זָפִית, וְמָה נְעִמְת אֲהַבָּה בְּנִיעְנוּנִים...

(שיר השירים ז, ב-ט, דברי אנשי העיר לרעיה)

...אֲנִי לְדוּדִי וְעַלֵי תִשׁוּקָתִי.

(שיר השירים ז, י"א, דברי הרעיה)

מדיברים בבית

- האזינו לפוסקים שבחר עיזן רייכל להלחין מתוך שיר השירים.
- אילו מילים הוא בחר להלחין?
- האם הן חמות למילים שהשתמשו בהן הדוד והרעיה, או לאלה של בני העיר?
- בקשו מבני משפחה שיש להם בן זוג או בת זוג לספר מה היו המילים שליוו את מיסוד הקשר ביניהם, אילו מילים של בן הזוג או בת הזוג הם זוכרים עד היום, וכדומה.

הידעתם?

חוק למניעת הטרדה מינית בעקבות מקרים רבים שהתרחשו בחברה הישראלית, הוחלט לחוקק את 'החוק למניעת הטרדה מינית'. החוק חוקק בשנת 1998, ובעקבותיו חלו שינויים גדולים מאוד בדרך שבה מתייחסים להטרדות מיניות בכל חלקיה של החברה הישראלית, משוק העבודה, דרך צה"ל ועד לבתי הספר. כיום מקדמים גם את מניעת עבריינות של נערים ונערות ברשת

- מה חשבתם כשראיתם את הסרטון? האם הוא הצחיק אתכם? מדוע?
- מה הדבר מלמד אותנו על השפה ועל אורת הדיבור של בנינו כלפי בנינו?
- כיצד אתם מטבירים את ההבדלים האלה?
- מה ניתן לעשות כדי לגשר על הפערים האלה? מי צריך לשנות את התנהגותו? מדוע?

הכול דיבורים

הקלות הבלתי נסבלת של הקללות

לראות מה אני מרגיש אלייך,
כמה שבועות אחרי השיחה האחרונה,
מה אני רוצה ממך,
אני מרגיש שאת גדולה עליי,
יפה וערומה בתיאטרון רוסי
איך שאני שונא אותך ככה!

לא היה לי טוב כשהיית איתי,
את רחוקה מלהיות קצת שקט בשבילי.

אני כועס ומקווה שתיכשלי,
שתמשיכי לרעוד ולפחד משיגעון,
אמן תישארי לבד לנצח!

(מתוך 'תיאטרון רוסי', אביתר בנאי)

- מה עומד, לדעתכם, ברקע שירו של אביתר בנאי?
- שתפו את חבריכם במקרים שהרגשתם בהם שאתם חייבים להוציא את הכעס באמצעות מילים קשות.
- לדעתכם, מה חושב כיום אביתר בנאי על השיר הזה?
- האם המילים שבהן השתמש עזרו לו להתמודד עם הקושי שעמד מולו?
- האומנם אותן מילים קשות מקדמות אותנו במשהו?
- כיצד אפשר להתמודד אחרת עם הכעסים שלנו?

יודע אתה את האיסור החמור על נבלות הפה המופיע אצלנו. זה גם מתחייב כי הדיבור בלשון הוא מסגולות האדם ומתת-חסד שהוענקה לו ובה נתייחד, כמו שאמר: מי שם פה לאדם? (שמות ד, י"א); והנביא אמר: ה' אלהים נתן לי לשון למודים (ישעיה ג, ד). ולא ראוי שמתת-חסד זאת, אשר ניתנה לנו לשם השלמות כדי שנלמד ונלמד, תשמש לגרוע שבחסרונות ולחרפה המושלמת.

(מורה נבוכים חלק ג, פרק ח)

- לו חשבנו על דברי הרמב"ם בזמן הדיבור, האם השפה שלנו הייתה נשמעת אחרת?
- האם אתם חושבים שמציאותי לחשוב כל העת על השפה בתור "מתת החסד שהוענקה לאדם"?
- באילו זמנים קשה לנו יותר לחשוב על המילים שאנו מוציאים מפינו? מדוע?

האזינו לדברים שאמר
אביתר בנאי בדיעבד בנוגע
לשיר שלו:

- האם קרו לכם מקרים שבהם הצטערתם על מה שהוצאתם מפיכם בשעת כעס?
- מה יכול לעזור לנו להימנע מלהוציא מילים שאחר כך נצטער עליהן?

הכול דיבורים

קללה נמרצת קללה חמורה; הר הקללה כינוי להר עיבל שליד העיר שכם הידעתם?

- חשבו על מילים בשפה העברית שעברו גלגול לכאן או לכאן.
- מדוע, לדעתכם, מתרחש כל אחד מהתהליכים הללו?
- מה דעתכם על שני התהליכים הללו? האם הם חיוביים או שליליים?

יופמיזם הוא לשון נקייה, ניסוח מעודן של מילים קשות. 'הגלגל היופמיסטי' הוא מושג המתאר מילה שבמקור נוצרה כחלופה נקייה למילה גסה, לקללה וכדומה, או מילה שבמקור הייתה מילה נקייה, ושהפכו ברבות השנים למילים גסות אף הן, ושיש למצוא להן חלופה נקייה עוד יותר. במידה מסוימת, יש גם תהליך הפוך, ובו מילה שבעבר נחשבה בוטה, קללה וכדומה, ברבות השנים, בעקבות השינויים שחלים בשפה, כבר אינה נחשבת בוטה לעומת מילים אחרות.

מדברים בבית

האזינו יחד לשירה של להקת הנח"ל

- בקשו מבני המשפחה המבוגרים לספר לכם על מילים שנהגו להשתמש בהן בעבר וכיום לא עוד.
- האם היו אלה מילים שנמנעו מלהשמיע באוזני הוריהם?
 - כמה השפעה על השימוש באותן מילים הייתה לסביבה שעטפה אותם?
 - כיצד ניתן להתגבר על השפעתה של הסביבה בהקשר הזה?
 - מה גרם להם בסופו של דבר שלא להוסיף ולהשתמש באותן מילים (התבגרות, הורות וכדומה)?
 - אילו נקודות דמיון אתם יכולים למצוא בין התיאורים של בני הדור המבוגר יותר לחוויית החיים שלכם, בכל הקשור לשימוש בשפה גסה, בוטה וכדומה?

הכול דיבורים

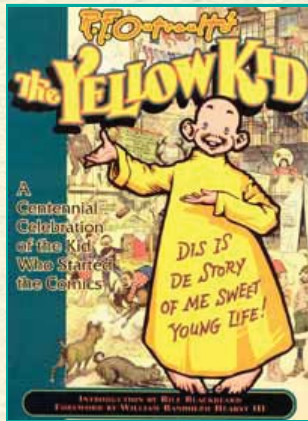

ערכו 'משפט' למידת הרכילות: התחלקו לקבוצות והשמיעו את הטיעונים בעד ונגד מידת הרכילות: חברי הקטגוריה יאשימו את הרכילות ויטענו שהיא שלילית בעבור החברה; חברי הסגוריה יגנו על הרכילות ויטענו שיש בה יסודות חיוביים ובריאים בעבור החברה. • נסו להכריע כיצד נכון להתייחס אל הרכילות בחיננו.

הכילות ולשון הרע - אי אפשר איתן ואי אפשר בלעדיהן

- הסבירו במילים שלכם את ההגדרות שדן בהן הרמב"ם: רכילות, לשון הרע והוצאת שם רע.
- חשבו על משמעות המילה 'רכילות' – מאיזו מילה היא נגזרת? מדוע?
- נסו להסביר מה ההיגיון בטענה שאפילו העברת מידע אמיתי שאינו בהכרח רע מובילה להחרבת העולם.
- האם אתם מסכימים עם טענה זו? מדוע?
- הסבירו מדוע לשון הרע או הוצאת שם רע הם דברים כה שליליים. לאילו תוצאות הם עלולים להביא את החברה? (חשבו על הקדנר, על האדם שמדברים עליו ועל השומעים).
- האם יש מקרים שבהם לשון הרע היא דווקא דבר חשוב ונצרך בעבור החברה? מתי?

איזה הוא רכיל? זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר: "כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני". אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עוון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו ונקרא. אבל בעל לשון הרע, זה שיושב ואומר: "כך וכך עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו", ואומר דברים של גנאי, על זה הכתוב אומר: "יכרת ה', כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות". (משנה תורה לרמב"ם, הלכות דעות פרק ז, הלכות ב-ג)

הידעתם?

'צהובנים' או 'עיתונות צהובה' הם כינויים לעיתונות העוסקת בעיקר ברכילות. עיתונות זו עוסקת על פי רוב בחייהם האישיים של אנשים מפורסמים, מכוכבי קולנוע וזמרים ועד ראשי ממשלה ונשיאים, ואינה מפרידה בין האישי לציבורי, בין עיקר לתפל, ולפעמים אף בין אמת לשקר. ומדוע 'צהובה'? זאת בשל תחרות שהתקיימה בין שני עיתונים. באמצע המאה ה-19 בניו יורק, שני עיתונים שעסקו בעיקר ברכילות מעין אלו ולא הצליחו לייצר עיתונות חוקרת, התחרו ביניהם בניסיון למשוך את לב הקוראים. בעלי אחד העיתונים יצרו דמויות קומיקס צהובות שליוו את העיתון, ועל כן כונה העיתון בזלזול 'הילד הצהוב'. חיש מהר התקצר הכינוי ל'צהובון'.

מדברים בבית

- האזינו יחד לשירו של אריק איינשטיין.
- האם אתם מתייחסים לכל מה שנאמר בחדשות כאל 'אמת'? האם כל מה שנאמר שם חשוב?
 - היכן אתם משרטטים את הקו שבין עיתונות צהובה לעיתונות חוקרת?
 - האם לנו, כצרכני חדשות, יש יכולת להשפיע על אופי הסיקור? כיצד?

הכול דבורים

יש פתגם ש'אין סודות בשטעטל', והשטעטל עצמו מתבדח על הצורך של כל אחד ואחד לדעת הכול על ענייניו של כל אחד אחר. 'אם תרצה לדעת מה קורה בתוך ביתי', אומרים, 'תשאל את השכן שלי!' יש בזה הומור ולא כאב, כי בסופו של דבר השטעטל לא רוצה סודות. אדם ינסה אמנם להחביא את חסרונותיו וחולשותיו האישיים, אבל הרצון הגדול ביותר הוא לשתף ולתקשר. אין בכלל צורך להחביא סקרנות מעבר להעמדת פנים של 'להתרכז בעניינים שלך בלבד', כי זה נורמלי, טבעי וגם נכון להתרכז בענייניהם של כולם. התרחקות ותפסת כמו התקפה פיזית או פסיכולוגית, והבידוד הוא בלתי נסבל לחלוטין. 'החיים הם עם אנשים'.

בכל הזדמנות אדם 'יוצא להיות קצת בין אנשים', הגברים לבית הכנסת והנשים לרכל עם שכנותיהן. אתה 'קופץ' לבית השכן כדי להעביר פריט מידע חדש, ואולי לשאול בצל אחד. הדלת אף פעם אינה נעולה, ואף אחד אינו מקיש בדלת לפני שייכנס. בערב אתה 'יושב קצת' על ה'פריסבה', הסוללה הקטנה בבסיס הבית, ו'מסתכל על אנשים'. אנשים מתקבצים לדבר בכל מקום, בבית ובשוק וברחוב. כל אחד רוצה לשמוע איזה פריט מידע חדש, הרכילות החדשה. כל אחד רוצה לדעת 'מה אומרים' על מלחמה, על העסקים האחרונים של ה'נגיד', על ההיריון של הרבנית, על מחלתו של בנו הקטן של ה'מלמד'.

אף פעם לא ישמור אדם חדשות לעצמו. הן עוברות מיד לשכנים, ומתפשטות מהקיר המזרחי של בית הכנסת ועד לקבצן על יד הדלת, ומגזימים בהן כל כך הרבה בדרך עד שבסופו של דבר אי אפשר לזהות אותן. לא משנה אם המאורע אישי או ציבורי, צריך לשתף את כולם. כאשר יבוא מלאך המוות, גדולים הסיכויים שהאלמנה האבלה תרוץ החוצה לרחוב בצעקות 'הוא מת!' מאשר תפיל את עצמה על גופו המת של בעלה. כאשר מכריזים על תקנה חדשה, מעגלים של אנשים, 'ריידלאך', מתקבצים בשוק, מדברים, חושבים, מתווכחים. החופש להסתכל על השני ולדון אותו, הצורך לתקשר ולשתף אחרים במאורעות וברגשות, כל זה בלתי נפרד מהתחושה החזקה ביותר, שכל אחד אחראי על השני ומחויב לשלמו.

(מתוך 'החיים הם עם אנשים' מאת מרק זבורובסקי ואליזבט הרצוג)

- מדוע מרכלים בשטעטל? האם הרכילות מוצגת כדבר טוב?
- אם לרכילות יש כל כך הרבה מאפיינים חיוביים, מדוע חכמי ישראל לדורותיהם כה התנגדו לה?
- מה הקשר שבין הקטע הזה לבין דבריו של הרמב"ם?
- האם ניתן לאזן בין השניים? כיצד?
- אילו מנגנונים אנו יכולים להפעיל על עצמנו כדי לעזור לעצמנו למצוא את שביל הזהב (האיזון הנכון)?

את הספר 'החיים הם עם אנשים' כתבו שני אנתרופולוגים (חוקרים של חברות אנושיות) לאחר מלחמת העולם השנייה, כאשר הבינו שהשטעטל (העיירה היהודית) הוא כנראה דבר שאבד מן העולם. כדי לערוך את המחקר, הם ראינו אנשים שגדלו בשטעטל, ואלה סיפרו את זיכרונותיהם.

- לו נעשה המחקר בתקופה שבה האנשים עוד חיו בשטעטל, האם, לדעתכם, הם היו מתארים את הדברים בצורה דומה? מה היה שונה?
- מה הדבר יכול ללמד אותנו על הרכילות שלנו על עצמנו?

נשות איכרים בבריסני, פול גוגן 1894

נתמלאה. • עמוס בלשונו, כבוד פה, •
 מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא), •
 (הלת כו) •
 עליו או על אחרים - ולפעמים, להפך, להציל חיי אדם

**הכול
 דיבורים**

"עוף השמים יוליו: את הקול..."

בשנת 2000, כאשר אברהם בורג כיהן בתפקיד יושב ראש הכנסת, הגיעה למזכירות הכנסת הודעה דרמטית, אשר בדיעבד התברר שהועברה בכוונה להטעות את חברי הכנסת. לפי ההודעה, חבר הכנסת אמנון רובינשטיין נפטר. בלי לבדוק את מקור השמועה, בישר חבר הכנסת אברהם בורג את ההודעה, וחברי הכנסת עמדו דקת דומייה לזכרו. צפו בתיעוד:

- כיצד ייתכן שמעשה ריק מתוכן הופך להיות בעל השפעה גדולה כל כך?
- מה הדבר מלמד אותנו על טבעם של בני האדם?
- מה הדבר מלמד אותנו על כוחה של שמועה?
- האם בימינו שמועות עוברות בקלות ובמהירות יותר מבעבר? מדוע?
- מה עלינו לעשות, נוכח מסקנה זו?

מסופר שפעם אחת עמדו על השולחן לפני הרב משה פיינשטיין [מגדולי הרבנים האורתודוקסים בארצות הברית במאה ה-20] שני קרטוני חלב, כל אחד מחברה אחרת המייצרת חלב. הרב פיינשטיין לקח אחד מהם והביט בו, אחר הניח אותו ולקח את הקרטון השני, ומזג ממנו לספל שלו. מיד נפוצה שמועה שהכשרות של החברה הראשונה אינה מספיק טובה, ושהרב פיינשטיין אינו סומך עליה. קהילת יהודי ארצות הברית רעשה וגעשה, ובמהרה פנו נציגי חברת החלב אל הרב כדי שיסביר מדוע אין הוא סומך על הכשרות שלהם. תחילה לא זכר הרב כלל את המקרה, אך לבסוף נזכר שהקרטון הראשון שהרים פשוט היה ריק... (סיפור עממי)

הידעתם?

'רב סן שמועתי' הוא הכינוי בצבא לחרושת השמועות שמסתובבות בנושאים רבים ומגוונים: החל מנושאים שאפשר להתבדח עליהם וכלה בנושאים קשים ביותר. אחד המקרים החמורים ביותר של 'רב סן שמועתי' התרחש בשנת 2014 בעת מבצע 'צוק איתן': במהלך המבצע הועברו בווטסאפ וברשתות החברתיות שמועות על חיילים שנהרגו או נפצעו, שמועות שלבסוף התברר כי לא היו מדויקות.

- כיצד ביכולתנו למנוע מצבים מביכים (כמו זה שהתרחש בכנסת) או עצובים ונוראיים (כמו אלו שהתרחשו בעת מבצע 'צוק איתן')?
- חשבו על שלושה כללים שרלוונטיים במיוחד למדיה שאנחנו משתמשים בה להעברת מידע, כללים שאם נקפיד עליהם נצליח להימנע מלהעביר שמועות לא נכונות.

הכול דיבורים

מדברים בבית

צפו יחד בקטע מתוך 'אליפים' העוסק בשמועות:

שתפו את בני המשפחה בשמועות מוזרות שהגיעו אליכם.

- האם האמנתם להן?
- מה גרם לכם להאמין או שלא להאמין להן?
- כיצד גיליתם בסופו של דבר שהשמועה אינה נכונה?

שמועה [ש"ע; נ'; שמועה- שמועות- שמועות-
 1. [תנ] ידיעה שנמסרה
 דברים שנמסרו
 2. [תמ] מסורת, בעיקר
 תית
 מפי השמועה כך אומרת השמועה,
 מספרים

The Gossips, 1948

'הרכילות', נורמן רוקוול 1948

- מה מוסיפה התמונה של נורמן רוקוול לסיפור על הרב פיינשטיין?
- מה קורה לשמועה כשהיא עוברת דרך כל כך הרבה אנשים?
- נסו להיזכר במשחק הילדות 'טלפון שבור' (ואולי אף לשחק בו).
- מה המשחק מלמד אותנו על שמועות שעוברות מפה לאוזן?

מתקשה בדבורה.
 מאמר החכם בשבח
 עצמים להמיט מית
 להציל חיי אדם
 הדבור או
 לשון ראשונה
 עדיפים. ועד
 לקדמיה ללשון
 לפי החק

לא להפצה, לשימוש פנימי בלבד!

הכול דיבורים

כל נדריו

נדרים שם מסכת במשנה, בתוספתא ובתלמוד בסדר נשים. הלוי נדר ביטוי לוואי להבטחה לרכך את חומרת ההתקייבות. היתר נדרים ביטול נדר על ידי חכם, לאחר שנוכח שהנדר נידר בטעות; "כל נדריו" (ארמית) שם תפילה בליל יום הכיפורים

איש כי ידר נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה.

(במדבר ל, ג)

- מדוע, לדעתכם, בוחרים לנדור נדרים?
- מדוע הפסוק רואה חשיבות גדולה כל כך במילים שמוציא האדם מפיו? מה דעתכם על כך?
- מה עלולים להיות החסרונות של גישה כזאת לדיבור? האם גם אנו מתייחסים ברצינות כזאת למילים היוצאות מפיו? חשבו על דוגמאות שימחישו את עמדתכם.

על דעת עיני שראו את השכול ועמסו זעקות על לבי השחוח על דעת רחמי שהורגני למחל עד באו ימים שאימו מלסלח נדרתי הנדר: לזכר את הכל לזכר - ודבר לא לשכח.

(תחילת השיר 'נדר' מאת אברהם שלונסקי, 1943)

- מתי, לדעתכם, נכון לנדור נדרים?
- האם נדרתם פעם נדר? על מה ולמה?

האזינו לשירו של חיים משה: 'כל נדריו' (מילים: לאה לופנפלד; לחן: יאיר קלינגר)

- מה ההבדל בין נדר, שבועה והבטחה?
- מה מרגיש אדם שהפירו את שבועתו?
- האם קרה לכם שהבטחתם דבר מה למישהו ולא קיימתם? מה הרגשתם?
- האם קרה לכם שהבטיחו לכם דבר מה ולא קיימו זאת? מה הרגשתם?
- מדוע אנחנו כה מאוכזבים כאשר לא מקיימים את ההבטחות שהבטיחו לנו או את השבועות שנשבעו לנו?

דיני נדרים וחרתם

מתוך 'מנהגים', הולנד, 1774

מתחייב להקריב

הכול דוברים

נדרים שם מסכת במשנה בתוספתא ונשים; בלי נדר ביטוי לוואי להבטחה להתחייבות; היתר נדרים ביטול נדר על ידי חכם, לאחר שנוכח שהנדר נידר בטעות; "כל נדרי" (ארמית) שם תפילה בליל יום הכיפורים

מדברים בבית:

- ספרו על הבטחות, נדרים או שבועות שהבטחתם לעצמכם, לבני משפחתכם או לסובבים אתכם.
- מה גרם לכם להתחייב באופן כה עמוק?
- האומנם כשאמרתם את אותן המילים האמנתם שתוכלו להגשים אותן?
- האם חשבתם על כך בכלל?

- מה הייתם מציעים ליפתח לעשות?
- לו הייתם במקומו, האם הייתם מקיימים את הנדר או מפירים אותו?
- מה הניע את יפתח לקיים את הנדר שלו, לדעתכם?
- מה החשש בעולם שבו מפירים הבטחות, נדרים ושבועות ללא הבחנה?
- כיצד ניתן להתמודד עם חשש זה?

וַיֵּדַר יַפְתָּח נָדָר לֵה', וַיֹּאמֶר: אִם נָתַן תַּתֵּן אֶת בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי. וְהָיָה הַיּוֹצֵא, אֲשֶׁר יֵצֵא מִדֹּלְתַי בֵּיתִי לִקְרָאתִי בְּשׂוּבֵי בְּשׁוּלוֹם, מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לֵה', וְהַעֲלִיתִיהוּ עָלָה. וַיַּעֲבֹר יַפְתָּח אֶל בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֵם בָּם; וַיִּתְּנֵם ה' בְּיָדוֹ. וַיָּבֹאוּ מֵעָרֹעֵר וְעַד בָּאָךְ מִנֵּיט עֲשָׂרִים עִיר וְעַד אֲבֵל כְּרָמִים, מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד; וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֵא יַפְתָּח הַמְצָפָה אֶל בֵּיתוֹ, וְהִנֵּה בָתוֹ יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בָּתָפִים וּבְמַחְלוֹת: וְרַק הִיא יַחֲדָה, אִין לוֹ מְמוֹנָה בֵּן אֹ אוֹ בַת. וַיְהִי כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו, וַיֹּאמֶר אָהָה בְּתִי הַכְרַעַתְנִי וְאֶת הַיִּית בְּעַכְרִי; וְאֹכִי פְצִיתִי כִּי אֵל ה' וְלֹא אוֹכֵל לְשׁוֹב [...] וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת נְדָרוֹ אֲשֶׁר נָדָר.

(שופטים י"א, ל-ל"ה, ל"ט)

הידעתם?

פעמים מספר מזכירה התורה את חשיבות הנדר והשבועה, ואולם באף אחת מהן התורה אינה פותחת פתח לביטול השבועה או להתרת הנדר. יחד עם זאת הבינו חכמים שלא אחת פיו וליבו של האדם אינם שווים, ובשעה שהוא נשבע בפיו, בלבבו הוא יודע כי לא יוכל להגשים את אותה הבטחה. בהיותנו בני אדם, לעיתים נמצא את עצמנו מבטיחים דברים שבסופו של דבר לא נוכל לעמוד בהם. לשם כך יצרו החכמים מערכת של התרת נדרים. מערכת זו מתוארת, בין היתר, במסכת 'נדרים' שבמשנה. מכיוון שיצירה זו הייתה פרי חידושם של חכמים בלבד, והיא אינה נסמכת על האמור בתורה, אמרו עליה חכמים: "היתר נדרים פורחין באוויר אין להם על מה שיסמכו". כיום יש הנוהגים לערוך בכל שנה ושנה התרת נדרים לפני ראש השנה, וכידוע, תפילת יום הכיפורים נפתחת ב'כל נדרי' – תפילה בארמית שמשמעותה ביטול הנדרים.

לא להפצה, לשימוש פנימי בלבד!

הכול דיבורים

מילה בסלע שתיקה בתור

דממה [תנ] [ש"ע; נ'; דממת-, דממתו] דמם < שקט מוחלט, דומייה

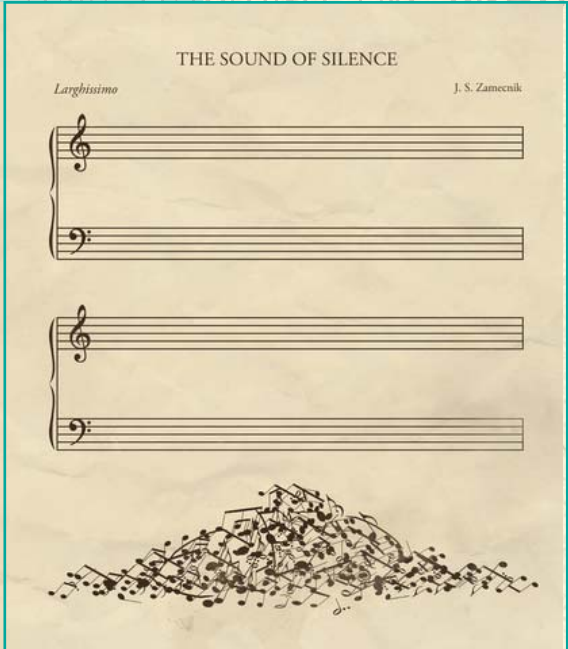
דממה [תנ] [ש"ע; נ'; דממת-, דממתו] דמם < שקט מוחלט, דומייה
 דממה [תנ] [ש"ע; נ'; דממת-, דממתו] דמם < שקט מוחלט, דומייה
 מהאויב ידיעות לפני פעולה צבאית חשובה; דממת
 מוות שקט גמור; בדממה דומם, בקול חרישי

ויאמר: צא ועמדת בהר לפני ה', והנה ה' עבר ורוח גדולה וחוץ מפרק הרים ומשבר
 סלעים לפני ה' לא ברוח ה'. ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש איש לא באש
 יהוה. ואחר האש קול דממה דקה.
 (מלכים א י"ט, י"א-י"ב)

- נסו לצייר את הפסוקים.
- כיצד אתם מבינים את הבחירה לתאר את התגלות אלוהים דווקא ב"קול דממה דקה"?
- האם יש לה משמעות, שהרי היא ללא מילים? מה המשמעות של התגלות שכזאת?
- מה בחירה זו מלמדת אותנו על כוחה של הדממה?
- חשבו על דוגמאות מהחיים שניתן ללמוד מהן על כוחה של השתיקה.

הידעתם?

מקורו של הפתגם המופיע בכותרת דף הלימוד הוא בתלמוד הבבלי, מסכת מגילה (דף י"ח עמוד א). שם נאמר: "כי אתא רב דימי [כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל] אמר: אמרי במערבא [אומרים במערב, בארץ ישראל] - מלה בסלע, משתוקא בתרין [אם הדיבור שווה סלע, מטבע כסף אחד, אזי השתיקה שווה כפליים, שני סלעי כסף]. ואולם כיום משתמשים רבים בביטוי 'מילה בסלע' דווקא להדגשת כוחה של המילה וחשיבותה. בתלמוד הירושלמי אנו מוצאים את הביטוי 'מילה בסלע' בהקשר אחר לגמרי: שם 'מילה' משמעותה בד עשוי ממשי, ומחירו 'סלע' [מטבע כסף]. ייתכן שכשאמר רב דימי את הביטוי שאומרים בארץ ישראל, הפער בין המשמעויות יצר את השיבוש, וכך נוצר הפתגם שלפנינו.

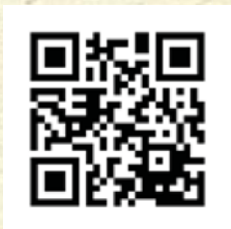
עובדים מנקיטת עיצומים או משביתתו
שָׁקֵט [ת'; שקטה, שקטים, שקטות] <שקט> 1. [יב] שָׁלוֹ, רָגוּעַ,
שאנן; 2. [עח] חרישי, שאינו רועש, שאינו מתרגש

הכּוּל דוּבוּרִים

דְּמָמָה [תמ] [ש"ע; נ'; דממת- דממתו] ד
דומייה

דְּמָמָה דְּקָה
שילזורים כד
מהאויב ידיעות לפני נ ללה צבאי
מְוֹת שְׁקֵט גמור; בדממה דומם, בקו

- מתי השתיקה הופכת לנטל?
- מה בין תיאור התגלות אלוהים ב"קול דממה לדקה", לבחירה של רחל לשייך את הדממה אל המוות ("המוות הוא דומם")?
- האם הדברים מנוגדים זה לזה? משלימים זה את זה?
- הסבירו בעצמכם את המילים שבהן חותמת רחל את שירה:
"הַכְּנִי בְּמִלִּים! אֶךְ אֶל נָא – אֶל תִּשְׁתַּק!"
- נסו לחבר סיפור קצר שיספר מה הוביל את רחל המשוררת לכתוב את השיר שלפנינו.
- האם זכור לכם מקרה שבו הרגשתם שהשתיקה איזומה? מתי?

- מתי אתם מעדיפים לשתוק?
- מה גורם לכם לשתוק?
- האם אתם מרגישים בנוח עם השתיקה שלכם?
- באילו מסגרות חברתיות אתם שותקים הרבה?
- האם אתם חשים בנוח בכך? מדוע?

זֶה נִטַּל הַשְּׁתִּיקָה לְאַרְץ מְדַכְּאוּי,
זו חָרַב הַשְּׁתִּיקָה גּוֹזְרָה אֶת לְבָבִי.
אֲנִי עוֹדֵנִי פֹה וּמְמַתִּינָה - עוֹדֵנִי,
וְדָם שִׁירֵי פְּלוֹט עוֹד מְאֻדִּים סְבִיבִי.
הַמְּוֹת הוּא דוּמָם, אֶכֶן נָדָם כָּלֵנוּ
כְּתָם, בְּבוֹא הַיּוֹם, הָאֶרֶץ הַקְּצָר;
אֶךְ לַחַיִּים יֵשׁ קוֹל וְיִיב לָהֶם, וְלָנוּ
הַמְּוִיָה לַיָּב הַזֶּה וְהַד צָלוּל וְעָר.
הִיא מְקַפֵּיָאָה אוֹתִי. עֲמָה אֵימַת הַקְּבָר
אֶת פִּיהָ הַעֲקָם פּוֹעֶרֶת לְבִלִי חֶק - -
אֲנִי עוֹדֵנִי פֹה - - עוֹדֵנִי פֹה - - מְעַבֵּר - -
הַכְּנִי בְּמִלִּים! אֶךְ אֶל נָא - אֶל תִּשְׁתַּק!
(‘שתיקה’ מאת רחל, 1929)

מְדַבְּרִים בְּבֵית

- צפו יחד בתרגיל החברתי, ונסו לעשות אותו גם בעצמכם:
- לו יכלו המשתתפים בסרטון לדבר, האם היו מצליחים יותר בתרגיל? מדוע?
- האם יש פעמים שהבחירה שלנו לא לדבר, לא לשתף, יכולה להיות הרסנית? באילו מקרים?
- חשבו על מצבים שנקלעתם אליהם במהלך חייכם ובהם השתיקה הייתה חיונית וטובה, ועל מקומות שבהם מוטב היה אילו הייתם מדברים על הדברים.

שְׁתִּיקָה [תמ] [ש"ע; נ'; שתיקת-, שתיקות, שתיקותו] ש
הפעולה של שותקו] [שתיק- חוסר דיבור, הימ
היא למות, דממה
שתיקות [תמ] [ש"ע; נ'; שתיקות-, שתיקותו] ש

הכול דיבורים

בלי מילים אליך אדבר

הידעתם?

ל בני השבט הבדואי א-סייד יש שפת סימנים ייחודית שרק בני השבט יכולים להבין אותה. שפה זו התפתחה מכיוון שכ-4% מבני השבט (אחוז גבוה מאוד ביחס לגודל השבט) הם חירשים. חירשות זו הובילה לכך שבני השבט יצרו לעצמם שפת סימנים השונה משפת הסימנים הישראלית או הערבית-ירדנית.

בני השבט שנחשפו אל שפת הסימנים הירדנית בטלוויזיה העידו שאינם מבינים אותה, וישראלים דוברי שפת הסימנים שנחשפו אל שפת הסימנים של שבט א-סייד לא הצליחו להבינה אף הם.

שפת הסימנים משמשת את בני השבט (אף את אלו שאינם חרשים) כשפה לכל דבר ועניין, לצד הערבית והעברית.

אני הרי לא צריך לומר לך כמה הייתי מאושר כשהוא התחיל לדבר, את בטח זוכרת את הפלא הזה כשילד מתחיל לתת שמות לדברים. ובכל זאת, בכל פעם שהוא למד מילה חדשה, מילה שהיא גם קצת "שלהם", של כולם, אפילו המילה הראשונה שלו, מילה יפה כמו 'אור', הלב שלי גם נחמץ קצת באפס קצהו, כי חשבתי - מי יודע מה הוא מאבד ברגע זה, וכמה אינסוף סוגים של זוהר הוא הרגיש וראה וטעם והרית, לפני שדחס את כולם לתוך התיבה הקטנה 'אור', עם הריש הזו בקצה, כמו מתג כיבוש.

(מתוך 'שתהיי לי הסכין' מאת דויד גרוסמן, 1998, עמ' 15)

- האם אתם מסכימים עם תיאור הדברים של גרוסמן?
- מה אנחנו מאבדים בדיבור שלנו?
- מה בין המילים שאנו מוציאים מפינו לבין המציאות שאנו חווים ומרגישים?
- אילו כלים יש לנו לבטא את עצמנו, מלבד הדיבור?
- האם כלים אלו פטורים מהמגבלה שבדיבור שמתאר גרוסמן?
- האם גם בציור מופשט או בקטע נגינה בהכרח אובדת האינסופיות שבמציאות? הסבירו.

הכול דיבורים

שפתם הראשונה של בני האדם הייתה מחוות ידיים. לא היה שום דבר פרימיטיבי בשפה שזרמה מידי האנשים, שום דבר שאנו אומרים כיום שלא יכול להיאמר במגוון התנועות האינסופי שאפשר להפיק באמצעות העצמות העדינות של האצבעות ומפרקי הידיים. המחוות היו מורכבות ומעודנות, כרוכות ברגישות של תנועה שאבדה לנו כליל מאז. בעידן הדממה אנשים תקשרו יותר, לא פחות. צורכי ההישרדות הבסיסית הכתיבו תנועה כמעט בלתי פוסקת של הידיים, ועל כן רק בשעות השינה (ולפעמים גם אז לא) לא אמרו בני האדם דבר זה לזה. לא הייתה הבחנה בין מחוות השפה למחוות החיים. העבודה הכרוכה בבניית בית, למשל, או בהכנת ארוחה הייתה ביטוי שלא נופל מהתוויית הסימן אני אוהב אותך או אני רציני. כאשר השתמשו ביד כדי לגונן על הפנים מפני רעש חזק ומפחיד נאמר דבר מה, וכאשר השתמשו באצבעות להרים דבר שהפיל אדם אחר נאמר דבר מה; ואפילו כשהידיים נותרו במנוחה, גם אז נאמר דבר מה.

(מתוך 'תולדות האהבה' מאת ניקול קראוס, 2005, עמ' 79-80)

- האם יש זכר לשפה שמתארת ניקול קראוס גם בשפה שלנו כיום?
- מה היתרון של השפה הלא-מילולית על פני זו המילולית?
- מתי לאחרונה השתמשתם בשפה לא-מילולית או בשתיקה? ספרו על כך.

צפו בסרטון של ד"ר אמיר הלמר, המצביע על רכיבים בשפת הגוף של האדם שמעידים כי הוא משקר:

- האם אתם מסכימים עם הניתוח של ד"ר אמיר הלמר? מדוע?
- נסו לבחון את המסרים שאתם מעבירים (באופן מודע או שלא במודע) באמצעות שפת הגוף, הבעות הפנים וכדומה. האם המסרים תואמים את המילים שיוצאות מפיכם?
- במה, לדעתכם, אנו משתמשים יותר, בשפה מילולית או בשפה בלתי-מילולית (הבעות פנים, תנועות ידיים, שפת גוף וכדומה)?
- לאיזו מהשפות אנחנו מודעים יותר? מדוע?
- מהן סגולותיה של השפה המילולית ומהן סגולותיה של השפה הבלתי-מילולית?

מדברים בבית

כשם שלכל משפחה יש האופי המיוחד שלה והזהות היהודית שהיא אימצה לעצמה, כך גם יש לה שפה מילולית ובלתי-מילולית שרק בני המשפחה יכולים להבין (כינויים, רמזים, מילים מומצאות וכדומה).

צפו בסרטון הממחיש זאת.

- חשבו יחד על המילים, התנועות והרמזים שיש לכם במשפחה ו"זר לא יבין זאת".

הכול דיבורים

הוכח תוכיח?

19-ה-המאה, Julius Schnorr von Carolsfeld

- האזינו לשיר "על לבבכם שְׁשִׁמֶם" (מילים):
חיים נחמן ביאליק; לחן וביצוע: קובי אוז).
- קראו מדוע בחר קובי אוז להלחין דווקא את השיר הזה, ומה הפער בין התוכחה שהפנה ביאליק בשיר לבין התוכחה ששמע אוז באותן המילים.
 - לדעתכם, מה דורש תוכחה בחברת השווים לכם (חבריים, בני גילכם וכדומה)?

לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.
(ויקרא י"ט, י"ז)

- האם התוכחה חשובה לחברה? מדוע?
- כיצד אתם מבינים את הקשר בין חלקו הראשון של הפסוק ("לא תשנא את אחיך בלבבך") לחלקו השני ("הוכח...חטא")?
- חשבו על מקרים של תוכחה. האם היא נאמרה מתוך "לא תשנא את אחיך" או שמא דווקא בשל השנאה?

אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך.
(משלי ט, ח)

- מדוע החכם אוהב את האדם שמוכיח אותו, ואילו הלץ שונא אותו?
- הסבירו את הקשר שקיים בפסוק זה בין התוכחה ובין האהבה, וכיצד הוא קשור לפסוק מספר ויקרא.
- חשבו על מקרים שהגבתם בהם כמו החכם ומקרים שהגבתם בהם כמו הלץ.
- לאילו אנשים קל לנו יותר להשמיע את דברי הביקורת שלנו? מדוע?

הכול דיבורים

תוכַּחַת [ש"ע; נ; תוכַּחַת, תוכַּחַת, תוכַּחַת] 1. [תנ] תוכַּחַת, דברי מוסר; 2. [תנ] קללה צרה; 3. [תמ] כינוי לפרשת הקללות והנזיפות

- מהו הגבול של התוכחה? מתי לא נכון להשמיע אותה, על פי מקור זה?
- מה פירוש הציווי "לא תישא עליו חטא", על פי דברי חכמי התלמוד? על איזה חטא מדובר בפסוק המקורי בספר ויקרא, ולאיזה חטא הפכו זאת חכמי התלמוד?
- חשבו על מקרים שבהם הוכיחו אתכם, או שהוכחתם אחרים, והדבר לא היה נכון על פי הגבול שמציבים חכמי התלמוד.
- מהם הגבולות של התוכחה שלכם? מתי, בעיניכם, לא נכון להשמיע אותה?
- מה הביקורת שמשמיע רבי טרפון על החברה שבה הוא חי?
- מה הביקורת שמשמיע רבי אלעזר בן עזריה על היכולת לומר תוכחה בדורו?
- נסו לחשוב אם החברה בימינו מאפשרת להשמיע או לקבל תוכחה כראוי. מדוע?
- מה צריך להשתנות בצורת התוכחה או ביחסים הבין-אישיים כדי שניתן יהיה להשמיע או לקבל תוכחה באופן טוב יותר?

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר (ויקרא י"ט): "הוכח תוכיח". הוכיחו ולא קבל, מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר, תוכיח - מכל מקום. יכול אפילו משתנים פניו? תלמוד לומר: "לא תשא עליו חטא". אמר רבי טרפון [תמיהני] אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. [משום ש] אם אמר לו טול קיסם מבין שיניך, אמר [עונה] לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה תמיהני אם יש בדור הזה [מי] שיודע להוכיח.

(תלמוד בבלי, מסכת ערכין, דף ט"ז עמוד ב)

היזעתם?

הישראלי המכוער

יש המתעדים התנהגות לא ראויה של ישראלים בארץ ומחוצה לה תחת הכותרת 'הישראלי המכוער'. (הקישו ביוטיוב את המילים הללו ותמצאו תוצאות רבות).

- מה דעתכם על תופעה זו?
- האם היא מגשימה את רעיון מצוות תוכחה? מדוע?
- האם רבי אלעזר בן עזריה היה מקבל זאת, או שגם תוכחה זו הייתה פסולה בעיניו? מדוע?
- נסו לחשוב כיצד ניתן להתמודד אחרת עם ההתנהגויות הפסולות שמתועדות בסרטונים.

מדברים בבית

- אחד הרכיבים המרכזיים ביחסים שבין הורים וילדיהם הוא התוכחה. בחנו את התוכחה ביחסים שבין בני הבית:
- האם אתם יודעים לקבל תוכחה?
- מה יכול לעזור לכם לקבלה?
- האם אתם יודעים להשמיע תוכחה כך שהיא תישמע ותתקבל?
- מה יכול לעזור לכך?

אלוהים, תפילה והאדם שביניהם

- כיצד אתם מבינים את אמרתו של רבי נחמן מברסלב לפיה: "גדלת הבורא יתברך אי אפשר לומר לחברו?"
- האם אתם מסכימים עם עמדה זו? מדוע?
- כיצד אתם מבינים את אמרתו הקיצונית עוד יותר של רבי נחמן מברסלב, "ואפילו לעצמו אי אפשר לספר מיום ליום...?"
- האם אתם מסכימים עם עמדה זו? מדוע?
- האומנם אפשר 'לדעת' את אלוהים, או שכל מילה שאנו אומרים לגביו היא בגדר 'סיפור'? - מה מקומו של אלוהים בשפה שלכם?
- האם אתם סבורים או מרגישים שאתם "יודעים" אותו או רק מספרים על אודותיו? הסבירו.

"כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדוניו מכל אלהים. דוד המלך, עליו השלום, אמר "כי אני ידעתי". אני ידעתי דיקא (דווקא) כי גדלת הבורא יתברך אי אפשר לומר לחברו ואפילו לעצמו אי אפשר לספר מיום ליום לפי מה שמזריח לו ומתנוצץ לו באותו היום, אינו יכול לספר לעצמו ליום יתברך שני הזריחה וההתנוצצות של גדלתו יתברך שהיה לו אתמול. ועל כן אמר: "כי אני ידעתי", אני ידעתי דיקא (דווקא), כי אי אפשר לספר כלל. [...] וכמו שכתוב בזוהר: "נודע בשערים בעלה" כל חד לפום (כל אחד על פי) מה דמשער (שמשער) בלבה' כמבאר במקום אחר."

(רבי נחמן מברסלב, שיחות הר"ן א)

- האם אתם מזדהים עם קריאתו של אהוד בנאי "ענה לי"?
- מה הייתם משיבים לשאלה "האם אתה שם או שאני מדבר אל עצמי"?
- האדם פונה לאלוהים במילים, בתפילה. האם גם אלוהים פונה לאדם בדרך כלשהי? כיצד?

הידעתם?

אחד המאבקים שהוביל מרטין לותר, מנהיג הפרוטסטנטים, אל מול הכנסייה הקתולית, היה התרגום של התפילה וכתבי הקודש לשפה המובנת לכל אדם ולא לכמרים בלבד. בנצרות היה צורך להילחם על רעיון שנמצא ביסודות המורשת היהודית. לא זו בלבד שהיהדות התירה לאדם לתרגם את התפילה לכל שפה שרק ירצה, אלא שנקבעו במסורת חלקי תפילה שנאמרו בארמית, שהייתה באותם הימים שפתו של חלק מרכזי מהעם היהודי. למשל, הקדיש נאמר בארמית, ותרגום התורה (שעד היום בקהילות אחדות כמו יוצאי תימן נוהגים לקרוא לצד הקריאה בתורה בשבת). היום, כדברי יהודה עמיחי, הארמית היא שפה מתה, והקדיש, שתורגם כדי שיהיה מובן, אינו מובן עוד למרבית העם.

מצבות ושברות, מילים חולפות, מילים נשכחות,
שפתים שאמרו אותן הפכו עפר,
שפות מתות כבני אדם,
שפות אחרות קמות לתחייה,
אלים בשמים משתנים, אלים מתחלפים,
התפילות נשארות לעד.
(אלים מתחלפים, התפילות נשארות לעד, מתוך 'פתוח סגור פתוח' מאת יהודה עמיחי, 1998)

כיצד אתם מבינים את השורה "התפילות נשארות לעד"? באילו מובנים התפילה נשארת לעד? האם זהו דבר חיובי או שלילי? האם גם אדם אתאיסט מתפלל במובנים מסוימים? הסבירו. נסו לחשוב אם יש הבדלים בין התפילות של עמים ותרבויות שונות, מלבד השפה והניסוח. אם כן – מהם, ואם לא – האם יש משהו שמייחד את התפילה המסורתית-היהודית? חשבו על הקשר בין שירו של יהודה עמיחי לתמונה של הרב פרומן מתפלל לגשם עם ערבים מוסלמים.

מדברים בבית

לפניכם ריאיון קצר שערכו לונדון וקירשנבאום עם פרופ' אבי שגיא בנוגע לספרו 'פצועי תפילה – תפילה לאחר "מות האל"':
שתפו זה את זה במחשבותיכם לגבי התפילה:
מה מקומה של התפילה בחייכם? מדוע?
אל מי היא ממוענת?
כיצד הייתם מגדירים אותה?
האם אתם מאמינים בכוחה? באיזה מובן?
מתי, אם בכלל, חוויתם חוויה משמעותית סביב תפילה כזו או אחרת?
עו במסורת חלקי תפילה שנאמרו בארמית, שהייתה

* דף הלימוד מנוסח בלשון נקבה, אך הוא פונה לנשים ולגברים כאחת

- סמנו את השורש יל"ד בכל מקום שהוא מופיע בטקסט.
על פי הפסוקים, מי יולד בנים ובנות?
- מי הדמות היחידה שנאמר עליה בפרק זה שאינה יכולה ללדת?
- מה בין התיאור הזה לבין המציאות?
- האם אי פעם שמתן לב לעניין הזה בתנ"ך? (אגב, הוא מופיע לא רק בפרק זה).
- מה הגילוי הזה מעורר בכן?
- האם המילים "ויולד" או "הוליד" יכולות להיות מנוסחות בלשון זכר?
- מה הקשר שבין הבחירה לתאר את הדברים בלשון זכר לבין המציאות?
- האם הבחירה הזאת היא תולדה של המציאות, או שמא היא מכוננת אותה? ואולי שניהם גם יחד?

- האם נכון לנסות ולשנות את השפה העברית, כפי שעושה מרב מיכאלי, או שאין לשפה השפעה כה גדולה, וצריך לשנות בעיקר את המציאות?

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת שָׁם, שָׁם בֶּן מֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת אַרְפֶּכְשָׁד:
שְׁנַיִם אַחֵר הַמְּבֹאֵל. וַיְחִי שָׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת אַרְפֶּכְשָׁד חֲמִשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים, וּבָנוֹת. וַאֲרֶכְשָׁד חִי חֲמִשׁ וּשְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת שֵׁלַח. וַיְחִי אַרְפֶּכְשָׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת-שֵׁלַח
שְׁלֹשׁ שָׁנִים וַאֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַשֵּׁלַח חִי
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד, אֶת עֵבֶר. וַיְחִי שֵׁלַח, אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת עֵבֶר
שְׁלֹשׁ שָׁנִים וַאֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים, וּבָנוֹת. וַיְחִי עֵבֶר
אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת פֶּלֶג. וַיְחִי עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת
פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת רְעוּ. וַיְחִי פֶּלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ
תִשַׁע שָׁנִים וּמֵאֵתִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים, וּבָנוֹת. וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם
וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת שְׂרוּג. וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שְׂרוּג
שִׁבַּע שָׁנִים, וּמֵאֵתִים שָׁנָה; וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת נְחוֹר. וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נְחוֹר מֵאֵתִים
שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי נְחוֹר תִּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת
תְּרַח. וַיְחִי נְחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת תְּרַח תִּשַׁע עָשָׂרָה שָׁנָה וּמֵאֵת
שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. וַיְחִי תְּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה; וַיּוֹלֵד אֶת אַבְרָם
אֶת נְחוֹר וְאֶת הָרָן. וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת תְּרַח: תְּרַח הוֹלִידָה אֶת אַבְרָם,
אֶת נְחוֹר וְאֶת הָרָן, וְהָרָן הוֹלִידָה אֶת לוֹט. וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תְּרַח
אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלְדוֹתָיו בְּאוּרִכְשִׁים. וַיִּקַּח אַבְרָם וּנְחוֹר לָהֶם
נָשִׁים: שָׁם אָשֶׁת אַבְרָם, שָׂרִי וְשָׁם אָשֶׁת נְחוֹר מְלֵכָה בֵּת הָרָן
אֲבִי מְלֵכָה וְאֲבִי יִסְכָּה. וַתְּהִי שָׂרִי עֲקָרָה, אִין לָהּ וָלֵד.

(בראשית י"א, ז-ל)

תרגמו את המשפט:
I LOVE YOU

האם זהו תרגום מדויק?
מדוע? (חשבו על הניסוח
מבחינת זכר ונקבה).
לאור ניסוי קצר זה,
ועל פי שירה של יונה וולך,
מה ההבדל בין השפה העברית
(ושפות הדומות לה)
לשפה האנגלית
(ושפות אחרות)?

מדברות בבית

קראו יחד את המכתב הרשמי ששלח דוד בן גוריון לשר האוצר לוי אשכול
ביום כ אייר תשי"ג, 5.5.1953:

מדוע ביקש בן גוריון לשנות את נוסח הטופס?
מה דעתך על הצעה זו?
איזה טעם לפגם יש במילה 'בעלי'? אילו משמעויות היא נושאת?
האם בן גוריון הצליח לשרש (לעקור) את המילה 'בעל' מן השפה העברית
בהקשר הזה?
כיצד בסביבתך הקרובה מכנה האישה את האדם שעימו התחתנה?

בשמות מין יש לאנגלית כל האפשרויות
כל אני - בפועל
הוא כל אפשרות במין
וכל את היא אתה
וכל אני הוא בלי מין
ואין הבדל בין את ואתה
וכל הדברים הם זה - לא איש לא אישה
לא צריך לחשוב לפני שמתייחסים למין
עברית היא סקסמוניאקית
עברית מפלה לרעה או לטובה
מפרגנת נותנת פריבילגיות
עם חשבון ארוך מהגלות
רבים יש זכות קדימה להם
עם הרבה דקות וסוד כמוס [...]

(תחילת השיר 'עברית היא סקסמוניאקית',
מתוך 'צורות' מאת יונה וולך, 1985)